

השבת ויציאת מצרים בתורת

ה"שפת אמת"

הרב ערן מרגלית

ראשי פרקים

הקדמה	ד. שתי בחינות של שבת
א. אנו מסוגלים להתקשר לקדושת השבת רק מכוח יציאת מצרים	ה. בשבת מתעוררת יציאת מצרים – מתעוררת גאולה
ב. בשבת מעידים על ה'	
ג. יציאת מצרים היא ע"י ה' ולא ע"י מלאך ועניין שהשבת למעלה מהבריאה	

הקדמה

מקובל להבין כי לשבת ישנם שני טעמים מרכזיים: הטעם הראשון הוא היות השבת זכר למעשה בריאת שמים וארץ בששה ימים ומנוחת ה' ביום השביעי, כאמור בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו¹ "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו", כפי שברכת השבת וקדושתה מופיעים כבר בסיומה של פרשת הבריאה².

הטעם השני הוא היות השבת זכר ליציאת מצרים, כאמור בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן – "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלוקיך משם ביד חזקה וברוע נטויה על כן צורך ה' אלוקיך לעשות את יום השבת"³. ונראה מובן מלשון "על כן צורך" – שזהו הטעם והנימוק למצות השבת.

אמנם לכאורה טעם זה איננו מובן, שהרי נראה שאין קשר ישיר בין השבת לבין יציאת מצרים, רק ביחס למועדים ניתן להבין מדוע הם זכר ליציאת מצרים. על כן יש להבין מדוע הוסיפה התורה טעם נוסף לשבת, ובכלל יש להבין במה תלויה השבת ביציאת מצרים ומה הקשר ביניהם.

מציינו שרבותינו הראשונים והאחרונים עסקו בעניין.

יש שהסבירו⁴ שהזכרת יציאת מצרים אינה מהווה טעם כללי לשמירת השבת, אלא רק טעם המתייחס לציווי על שביתת עבדינו בשבת המופיע בפס' שלפני כן, כלומר

1. שמות כ, י (בתנ"ך קורן: בפס' יא).
 2. עיין בראשית ב, ב-ג.
 3. דברים ה, יד (בתנ"ך קורן: בפס' יא).
 4. עיין באבן עזרא שם בטעמו הראשון ובחזקוני.

היות שהיינו עבדים במצרים לכן מוטלת עלינו החובה המוסרית והרגישות לתת מנוחה אף לעבדינו ביום השבת, ובדרך זו סרה הקושיה. ויש שפירש⁵ שהתורה קשרה בין שביתת העבדים ליציאת מצרים כדי לבוא לזכירת יציאת מצרים. דהיינו שעל ידי שאתה והם עובדים כל השבוע ובשביעי נחים ואין אתה יכול לומר לו לעבוד, על ידי כן תזכור כי היית עבד כמוהו ויפדך ה'.⁶ אולם כיוון הסבר זה קשה, שכן מלשון סיום הפס' – "על כן צוך ה' אלוקיך לעשות את השבת", נראה שהנימוק הוא כללי לעשיית השבת ולא מתייחס רק לדין פרטי שבשבת. ועוד, הדברים מוקשים מנוסח חכמים לקידוש של שבת שבו אין אנו מזכירים את העבדים אלא אומרים בצורה כללית כי השבת היא "תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים".⁷

ויש אם כן להבין מדוע ובמה השבת כולה מהווה זכר ליציאת מצרים. יש שביארו שאכן קיים קשר מהותי לשבת וליציאת מצרים. הזכרת יציאת מצרים מהווה הנמקה מדוע ה' יכול לצוות עלינו לשבות ממלאכה יום בשבוע – "דכיוון שפדאך מארץ מצרים יש לה' יתברך אותו הקנין שהיה למצרים בך והנך עבד ה' יתברך ונפשך קנויה לו לה' יתברך, לכן יש לו הרשות לצוות עליך שלא תעשה מלאכה ביום השבת".⁸ ביציאת מצרים יצאנו מהיות עבדי פרעה להיות עבדי ה', ולכן יכול ה' לצוות אותנו בשמירת השבת שהרי 'מה שקנה עבד קנה רבו', וזוהי למעשה תכלית היציאה – לקבל עלינו עול מלכותו.⁹

הרמב"ם במורה נבוכים¹⁰ ביאר שיש לשבת שני טעמים. הטעם הראשון (זה שבספר שמות) מגלה על עצם ברכת היום וקדושתו, ואילו הטעם השני (זה שבספר דברים) – מברר מדוע אנו, עם ישראל – מצדנו, צונו על שמירת השבת. כוונתו היא שאמנם עוד לפני יציאת מצרים השבת היתה יום מיוחד, אך הצורך שלנו לשמור אותה נובע מיציאת מצרים, ורק ישראל הם אלו שצוו בשמירתה. הרמב"ם מוסיף ומסביר שמשום כך נמצא שבשמירת השבת ישנם שני עניינים: האחד – "קביעת השקפה נכונה והוא חידוש העולם". עניין זה אנו למדים מן הטעם הראשון של השבת, שכן בשבת סיים ה' לברוא את העולם ועל ידי כך אנו קונים דעה והשקפה נכונה שה' ברא את העולם.

5. חזקוני שם. 6. וקיים הבדל בין שני ההסברים: בהסבר הראשון התכלית היא מנוחת העבד והטעם למנוחה הוא כי גם אנו היינו עבדים ואילו בהסבר השני התכלית היא זכירת גלות ויציאת מצרים ועל ידי מנוחת העבד זוכר זאת. 7. עיין פסחים קיז, וכן הקשה הרמב"ן. 8. משך חכמה עה"פ. 9. ובאופן זה יש להבין את דברי רש"י עה"פ שכתב: "זכרת כי עבד היית וגו' – על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו". וכוונת רש"י לומר שיש יחס בין הפדיון לבין שמירת המצוות, יחס בין העובדה שהוציאנו ממצרים לכך שמצונו ה' על השבת. 10. ח"ב פל"א.

והשני – "זיכרון חסדי ה' עלינו שהניח לנו מתחת סבלות מצרים". במצרים לא יכולנו לנוח אלא היינו עבדים לפרעה, ומעתה בשבת כשננוח נזכור את גודל חסדי ה' עלינו שהצילנו מן המצרים ונתן לנו את האפשרות לנוח¹¹.

הרמב"ן¹² התייחס לדברי הרמב"ם הנ"ל והקשה עליהם. הוא סבר שבעובדה שהאדם שובת ביום השבת אין זיכרון ליציאה משום שאין כאן פעולה אקטיבית. ורק דרישה לביצוע פעולה מסוימת יכולה להוות זכר לדבר.

משום כך ביאר הרמב"ן שאכן לשבת יש טעם מרכזי אחד. ביום השבת, שבת הקב"ה ממלאכת הבריאה והיא מורה כי ה' ברא שמים וארץ, והטעם של ספר דברים – השבת כזכר ליציאת מצרים, בא לחזק ולברר את הטעם הראשון. בניסי היציאה התבררה לעיני כל מלכות ה' על הבריאה המוכיחה כי ה' הוא בוראה. ובפרט שבעת הבריאה עמ"י לא היה קיים, וישנו צורך לבריאה מחודשת בתהליך מכות וניסי מצרים שיבררו לעולם שה' הוא זה שברא שמים וארץ¹³.

אף המהר"ל האריך בנושא זה¹⁴, והנוגע לעניינו כבסיס לדיון בדברי ה"שפת אמת", שהמהר"ל ביקש למצוא את הקשר המהותי שבין השבת לבין ישראל – מדוע דווקא ישראל מצטווים על שמירת השבת, ומהו הקשר המהותי שבין השבת ובין יציאת מצרים.

השבת כיום סיום הבריאה מתייחסת לבריאה כולה, ומצד זה אין הבדל בין ישראל לבין שאר העמים. רק ביציאת מצרים נוצרה ההבדלה בין ישראל לשאר העמים לעניין השבת. יציאת מצרים היתה לישראל בלבד והיא זו שגרמה לכך שצווי ישראל על השביתה בשבת. וזה לשונו:

"כי כמו העולם שברא ה' יתברך בששת ימי בראשית ולא היה בו מנוחה ואח"כ קיבל העולם השלימות והמנוחה, כך וזכרת כי עבד היית במצרים ולא היה לך מנוחה ויפדך מבית עבדים והקנה לך ההשלמה והמנוחה".

השבת היא שלימות העולם ומנוחתו. יציאת מצרים מוציאה אותנו מבית עבדים ועל ידה אנו קונים שלימות ומנוחה, וזוהי הסיבה שהתורה מקשרת בין השבת ליציאת מצרים.

מוסיף המהר"ל, שבאמת הקשר שבין השבת ליציאת מצרים אינו רק מכיוון שביציאת

11. ובניגוד לטעם האמור לעיל שבו הדגש כי יציאת מצרים מאפשרת לה' לחייב אותנו שלא לעבוד, הדגש

ברמב"ם כי השבת היא חסד, היא זכות ומנוחה לעומת המציאות במצרים שבה לא יכולנו לנוח ולשבות.

12. בפירושו על דברים ה', יד. 13. עיי"ש עוד בדבריו ובמה שכתב על דרך האמת. 14. עיי"ן בדבריו

בספרו, תפארת ישראל פמ"ד.

מצרים קנו ישראל את שלימותם אלא מכיוון שביציאת מצרים קנה העולם כולו את שלימותו.

לידת ישראל, הופעתם על בימת ההיסטוריה ביציאת מצרים, איננה רק עניין אישי שלנו כי אם עניין כלל עולמי. העולם כולו קונה את שלימותו ביציאת מצרים. השלמת ישראל היא השלמת העולם – ומכאן לקשר העמוק שבין השבת ליציאת מצרים. כשם שהשבת היא תכלית הבריאה ושלימותה, כך ביציאת מצרים זוכה העולם להגיע לשלימותו על ידי ישראל, שבהם השלים ה' את עולמו. ולכן לישראל שייכת השבת במיוחד שבהם השלים ה' את עולמו.

ומכאן להבנת עניינה של שבת הגדול. לשון 'הגדול' היא מפני שביציאת מצרים השבת נעשית יותר גדולה מ'שבת בראשית' שבה 'נגמרה' הבריאה, שכן הופעת ישראל היא גמר העולם ושלימותו.

בסיום דבריו הוסיף המהר"ל, כי הקשר שבין השבת לישראל מצד יציאת מצרים נובע מההבדלה שבין השבת לשאר הימים ומההבדלה שבין ישראל לשאר העמים¹⁵:
 "ועוד יש לך לדעת מה שכתוב בדברות אחרונות וזכרת כי עבד היית במצרים זהו עצמו הטעם שישמרו ישראל את השבת, והוא מבואר ממה שאמרו ז"ל¹⁶
 אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא לכל נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג והשיב לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל יהיה בן זוגך".

הצורך בקידוש השבת, שלא לעשות בה מלאכה, נובע מהבדלת יום השבת משאר הימים. בעוד שראשון ושני הם זוג, וכן שלישי ורביעי זוג, חמישי ושישי זוג, השבת נשארה בלא בן זוג! והכוונה שהשבת היא במדרגה עליונה יותר ביחס לששת ימי הבריאה.

הפתרון המופיע במדרש – 'כנסת ישראל יהיה בן זוגך' – נובע מכך שגם ישראל הם נבדלים מן האומות ולכן "הם בעצמם מזדווגים ומתחברים יחד"¹⁷, כלומר ישראל והשבת מתאחדים יחד שכן גם ישראל נבדלים הם מן המציאות. יציאת מצרים, שבה ה' לקח אותנו מן העמים והוציאנו מבית עבדים, היא מפני ההבדלה שבינינו לבינם – "כי מה שהוציא ה' יתברך את ישראל מבית עבדים ששם היו עבדים דבר זה מורה שהיו נבדלים בקדושה מן האומות החומריות"¹⁸.

יציאת מצרים מורה שאנו מובדלים מן העמים, ולכן רק לנו ראויה השבת שהיא נבדלת משאר הימים¹⁹.

אף רבנו ה'שפת אמת' עסק במקומות רבים בשאלה זו.

15. שם. 16. בראשית רבה י"א, ח. 17. מהר"ל שם. 18. שם. 19. עוד בשיטת המהר"ל עיין בגבורות ה' פמ"ה, ובפירושו גור אריה לפרשת 'ואתחנן' (שם ביאר את הדברים באופן אחר).

כבר בדבריו בליקוטים לפרשת 'ואתחנן' הובאה השאלה במפורש – "בפס' וזכרת כי עבד... על כן צוך לעשות את השבת, ויש להבין עניין שבת לגאולת מצרים"²⁰.
 וכן בספר ה'שפת אמת' בפרשת 'ואתחנן' בשנת תרל"א²¹ כתב: "... וז"ש ג"כ בשבת וזכרת כו' עבד היית כו', ומה עניין זה לשבת. גם בקידוש היום זכר ליציאת מצרים".
 ואשר על כן ברור הוא, שאף בשנים מאוחרות יותר, באותם מקומות שביאר העניין גם בלא ששאל במפורש את השאלה, כוונתו לענות על הקושיה ולבארה.

א. אנו מסוגלים להתקשר לקדושת השבת רק מכוח יציאת מצרים

כדי להבין את היחס ואת הקשר שבין יציאת מצרים ובין השבת, יש להקדים כי כשעוסקים בהבנת עניינה של השבת ובציווי על שמירתה, הנושא אינו רק מה חייבים אנו לעשות בשבת ומה נאסר עלינו אלא עלינו לנסות להבין מדוע כך עלינו להתנהג בשבת, מדוע כך מתאים שנהג בשבת.
 והכוונה כי הציווי על השבת נובע מפני המדרגה העליונה של יום זה והופעתה וגילוייה של מדרגה זו בקרבנו.

משום כך נדרשת הכנה והכשרה לקליטה של השבת. השבת איננה 'חובה' או 'עול' אלא מתנה גדולה²² והיא מעין עולם הבא²³, ולכן זקוקים אנו להכנה ולהכשרה על מנת להיות מסוגלים להתקשר בקדושתה.

חז"ל²⁴ מלמדים אותנו כי ג' מתנות, תורה, ארץ ישראל ועולם הבא, ניתנו לישראל וכולם לא נתנם ה' כי אם ע"י הקדמת הייסורים. כלומר שקיים הכרח פנימי במציאות, מפני דרגתה, שקבלת הטובה תבוא על ידי הכנת הייסורים.

עיקרון זה מוביל לכך שלפני קבלת השבת, שהיא מעין עולם הבא, יש צורך שניכנס לגלות מצרים ומכוח נסיון הגלות נוכל לזכות בשבת.

"לכן שבת מעין עולם הבא. וזכו לזה אחר יציאת מצרים. לכן שבת זכר ליציאת מצרים. דאי אפשר לקבל הארה מעין עולם הבא רק ע"י ייסורים. ולכן הוא זכר ליציאת מצרים"²⁵.

כשם שהייסורים שישראל עוברים בכל מהלך ההיסטוריה ובכל הגלות האחרונה הארוכה דוחפים את המציאות ומכינים אותה לעולם הבא, כך גלות ראשונה היא

20. ספר הליקוטים כולל את התורות שלפני שנת תרל"א. 21. שנה ראשונה! 22. שבת קרויה מתנה (ביצה טז, א, מדרש אגדה שמות לא, יח). 23. עיין ברכות נו, ב. 24. שמות רבא א, א; ברכות ה, א. 25. "שפת אמת" שמות תרנ"ח ד"ה "במד". עיין גם שמות תרל"ד ד"ה "ברש"י"; וארא תרמ"ז ד"ה "בפס" (ובפרשת בא תרנ"ז ד"ה "בפס" כתב כי גלות מצרים הכנה לתורה וע"י זכירת יציאת מצרים יכול לבוא לתורה)

ההכנה לשבת שהיא מעין עולם הבא, כלומר היא פגישה כבר בעולם הזה עם המציאות העליונה שתתגלה בעולם הבא.

נמצא א"כ שהייסורים זיכבו אותנו והכשירו אותנו להיות ראויים לשבת, ולכן – "ורק בני ישראל שהם יכולים להתדבק בגופא דמלכא (= כלומר בה') ניתן להם השבת. ולכן לא היו יכולין לקבל השבת עד אחר יציאת מצרים שנזדככו נפשות ישראל"²⁶.

הייסורים שבגלות גרמו שלא נהיה משועבדים אל הגוף, וזוהי עניינה של החירות²⁷, ומתוך כך יכולים אנו לקבל את השבת – "וכתיב וזכרת כי עבד היית כו' על כן צוך כו' לעשות כו' השבת. כי הוא עדות על יציאת מצרים שזכו בני ישראל לבחינת החירות שלא להיות משועבד אל הגוף. כי זהו עיקר החירות. ולכן שייך להם השבת"²⁸.

ועל כן מובן מדוע השבת היא 'זכר ליציאת מצרים' שכן רק על ידי הגלות זכינו לשבת. אמנם, מוסיף ה'שפת אמת'²⁹ שלא רק אנחנו זכינו לשבת מכוח יציאת מצרים, אף השבת כביכול ממתנת מתי ייגאלו ישראל – "כי השבת היה מצפה על הגאולה" כדי שהיא תבוא לידי ביטוי וגילוי במציאות.

זוהי הכוונה הפנימית של דברי חז"ל הקובעים שאנו בני זוגה של השבת, דהיינו שיש כאן מערכת יחסים כפולה של בני זוג, מערכת שבה האחד זקוק לשני, ואף השבת מתגדלת מכוח יציאת מצרים.

השבת, שהיא מעין עולם הבא, אין בכוח המציאות לקבלה מכוח מעלתה "זולת בני ישראל שהם יש להם כוח מלמעלה מהטבע אם כי הם תוך הטבע. וזה עניין נשמה יתירה. ולכן נקראים בת זוגה של שבת"³⁰.

וכפי שביאר במקום נוסף³¹, שימי הבריאה הם שייכים במושגי הזמן, אך באמת השבת למעלה מן הזמן, ומשום כך עיקרה לנשמות בגן עדן לעתיד לבוא, ו"רק בשביל בני ישראל נתגלה מקדושת השבת בעולם הזה. ועל זה כתבו חז"ל: "אמרה שבת לי אין

בלי ייסורים וכן בשבת שהיא זכר ליציאת מצרים זוכין לתורה בלא ייסורים). 26. "שפת אמת" בשלח תרל"ז ד"ה "במד", ראו כוונת הדברים שבאמת עיקר השבת היא מצד שבו שבת ה' (גמר וסיום תהליך הבריאה) וזה אכן קדם הרבה ליציאת מצרים אך השבת היא זכר ליציאת מצרים מצד שרק "ע"י יציאת מצרים נעשים בני ישראל ראויים אל השבת" (שם). 27. עוד בעניין שהחירות איננה רק השחרור מעול המשעבד אלא עניינה המרכזי שחרור האדם משעבודו לעולם הטבע והחומר. לכאורה צריך להיות מובא מקור? 28. "שפת אמת" כי תשא תרנ"ד ד"ה "בפס". 29. שבת הגדול תר"מ ד"ה "בעניין". 30. עיין שם בפנים שביאר שישראל מוסיפים קדושה לשבת, כאמור "זכור את יום השבת לקדשו" – כלומר שאנו מקדשים את השבת, וזהו בכוח הבורא ששם בנפשות ישראל; עיין גם שבת הגדול תרל"ח ד"ה "קריאת": "נמצא ביציאת מצרים שנבחרו בני ישראל במצוה ראשונה החודש הזה כו' נתגדל השבת"; שבת הגדול תרמ"ז ד"ה "בעניין"; יתרו תרל"ה ד"ה "מה שנאמר"; ועוד. 31. כי תשא תרס"ד ד"ה "ושמרתם".

בן זוג והשיב הקב"ה כנסת ישראל יהיה בן זוגך". שאין מי בעולם הזה שיוכל לקבל קדושת שבת. רק בני ישראל על ידי שהוציאנו ממצרים".

וכפי שכתב במקום נוסף³²: "ומקודם יציאת מצרים לא היה יכול להתגלות הקדושה בעולם... וביציאת מצרים נתקן העולם להיות יכול לקבל הנהגה עליונה שלמעלה מהטבע, וזה עצמו עניין יום השבת... שבשבת מתגלה הקדושה בעולם, וביציאת מצרים נעשו בני ישראל כלים לקבל הארת השבת. לכן כתיב וזכרת כי עבד היית כו' לעשות כו' יום השבת".

ישראל כביכול עושים את יום השבת, משום שאנו כלים לקבל הארת קדושתה במציאות, ובלא תהליך יציאת מצרים, ובלא ישראל שנגאלו ממצרים, אין מי שיקלוט את קדושת השבת³³.

ואמנם אם יציאת מצרים מהווה את הסיבה מדוע לפני אלפי שנים יכולנו לקבל את השבת, לכאורה אפשר להבין שאין צורך אמיתי בהווה בזכירת הדברים. כלומר יש להבין מה עניין בזכירת הגלות והיציאה ממנה בעת שהעם והאדם הגיעו כבר אל המנוחה ואל הנחלה, ובמיוחד מדוע בשבת – שהיא סמל השלימות והנחלה, יש לזכור את יציאת מצרים.

על כך כתב ה"שפת אמת"³⁴: "שידעו אחר כל הגאולה ואחר קבלת התורה שה' יתברך הוציאם ממצרים. וז"ש בשבת זכר ליציאת מצרים שהוא יום מנוחה וצריך אדם לידע כי הוא מה' יתברך". אף בעת המנוחה והשלווה האדם צריך לזכור את הגלות והמצרים ולזכור שה' ברוב חסדיו הוציאנו ממצרים, וזאת משום שהאדם עלול לחטוא ולחשוב שהיה מוכן להיות עדיין בגלות.

ישנה סכנה שבעת המנוחה, בעת השלימות, האדם ירגיש שהוא עצמו בעל הכוחות ובזכותו הוא זכה לכל המעלות. על כן אנו שבים אל זכירת יציאת מצרים אף בשבת – בעת השלימות, כדי שיבנו בנו ההכרה והידיעה שכל מעלותינו הם מאתו יתברך, ולולא חסד ה' – עדיין היינו משועבדים לפרעה במצרים³⁵.

ב. בשבת מעידים על ה'

כידוע בשבת מעידים אנו על הבורא כי ברא שמים וארץ, ועל כן השבת 'סהדותא איקרי' (=השבת נקראת עדות)³⁶.

32. פסח תרמ"ז ד"ה "בפס' אז". 33. עיין גם פסח תרמ"ד ד"ה "ובמד": "לכן אומרים זכר ליציאת מצרים בקידוש היום ובתפילה, כי על ידי יציאת מצרים נעשה ונמצא הקדושה בזמן. וכן במקום". 34. וארא תרל"א ד"ה "וידעתם", עיי"ש. 35. ע"פ נוסח הגדה של פסח. 36. עיין זוהר ח"ב צ' עמ' א.

ואמנם העובדה שה' הוא בורא־כל ושיש חיות אלוֹקית בכל מעשה בראשית היתה נסתרת בתחילת הבריאה, על כן הוצרכו ישראל לגלות ולגאולה ממצרים. תהליך יציאת מצרים הוא תהליך שבו הולך ומתברר שחיות ה' נמצאת בכל המיצרים וההסתרים עד למצב שאין הטבע יכול יותר להסתיר את כוח ה' יתברך. ולכן רק לאחר יציאת מצרים ניתן להעיד על כך שה' ברא שמים וארץ וזוהי הסיבה מדוע השבת היא זכר ליציאת מצרים – "ובשבת קודש נאמר זכר ליציאת מצרים ע"י שמעידן בני ישראל בשבת כי כוח מעשה בראשית ממנו יתברך"³⁷, ועל ידי הכרה ועדות זו מתעוררת אותה חיות פנימית שבמציאות – "... ויוכל כל אחד לעורר חיות הפנימיות של כל הבריאה..."

וכפי שכתב כמה שנים מאוחר יותר:

"...ושבת ניתן אחר יציאת מצרים כי אחר הגאולה נתגלה בחינת השבת שהוא התגלות האמת אשר לו המלוכה... לכן כל שבת הוא זכר ליציאת מצרים שקודם יציאת מצרים לא היה יכול להתגלות בחינת השבת..."³⁸.

היכולת להעיד על הבורא בצורה שלִימה ובכל ג' הבחינות: מחשבה, דיבור ומעשה אפשרית רק ע"י שחרור האדם ממצרי הטבע וגילוייה המלא של הנשמה. וזאת משום שאמנם מצד המדרגה העליונה שבאדם, בחינת המחשבה, תמיד קיימת בישראל תשוקה פנימית לה', אך עדות על ה' אף מצד שאר המדרגות, מצד הדיבור והמעשה, איננה אפשרית אלא לאחר שהאדם הוא בן חורין ואינו משועבד לגוף ולחומר, ומשום כך רק בכוח יציאת מצרים זוכים ליום השבת שבו מעידים בשלימות על ה'.

ונבאר עוד את הדברים. העדות על ה' אינה פעולה טכנית אלא היא באה מתוך שייכות לתוכן העדות, ועל כן מי ששקוע בעולם הטבע, אינו מסוגל באמת להתרומם מעל הטבע, אינו מסוגל לראות את המגמה הפנימית של הטבע ואת תכליתה של הבריאה ולהעיד על ה'.

זהו א"כ תפקידה של גלות מצרים. הגלות שיש בה שעבוד ושבה התקיים "וימררו את חייהם"³⁹ גרמה לכך שבני ישראל ישתחררו מהיחס הכובל לטבע, יצאו מהשעבוד לחומר ויגלו את תכלית חייהם – "...כי אדם המדבר נברא לספר תהילת ה'. ובעוד שנטבעין בחומר אינו יכול להוציא מכוח אל הפועל זה העדות. והעדות על הבורא הוא במחשבה, דיבור ומעשה. ובמחשבה לעולם זאת התשוקה בלבנות בני ישראל כמ"ש "ולבי ער". אבל ע"י יציאת מצרים זכו לתורה ומצוות שהוא העדות בדיבור

³⁷. "שפת אמת" בא תרל"ב ד"ה "במד' כוּבד". ³⁸. "שפת אמת" בא תרל"ט ד"ה "בשם". ³⁹. שמות א, יד; עוד בעניין באור פסוק זה עיין "שפת אמת" שמות תרס"ד ד"ה "ובמד".

ובמעשה. לכן שבת זכר ליציאת מצרים כי סהדותא איקרי. וכיוון שמעידין על הבורא. זה זכר ליציאת מצרים שנפתח פיהן של ישראל אחר גאולת מצרים⁴⁰.
היחס בין ימי המעשה לשבת הוא א"כ היחס שבין עולם הזה לעולם הבא. מי ששקוע בענייני העולם הזה, וחושב שהם התכלית ואינו מבין שהם רק פרוזודור והכנה לעולם הבא – אינו יכול כלל להבין מעלת עולם הבא.

כך מי ששקוע בטבע אינו מסוגל להבין מה ערכה של השבת (= "לשם מה להתבטל ביום זה?!",) ורק ישראל מכוח הייסורים שעברו במצרים נבנה בהם יחס נכון לעולם החומר והשתחררו מן השעבוד. ועל כן הם "המחכין באמת לזה האור הגנוז ואין חפצים להתדבק בטבע ובגשמיות. ניתן להם השבת שהוא מעין עולם הבא. וזה נאמר להם בהר סיני אחר שזכו לקבלת התורה אחר שעברו כל אותן הייסורין שהיה להם במצרים וזכו שיתגלה להם הפנימיות ובוזה הבינו עניין שבת שאחר ימי המעשה. שששת ימי המעשה הם כפרוזודור לשבת שהוא הטרקלין כנ"ל⁴¹.

השבת מכניסה אותנו לעולם הבא, היא מפגישה אותנו עם התכלית, היא מגלה את הפנימיות של כל הבריאה. היכולת לעצור את העשייה היום יומית ולגלות עולם פנימי יותר אפשרית רק למי ששייך לעולמה של השבת, ולכן רק לאחר יציאת מצרים זכינו לכך⁴².

לאור הנ"ל, אפשר יהיה להבין ביתר העמקה את דברי ה"שפת אמת" במקום נוסף⁴³:
"והנה השבת סהדותא איקרי... וזה העדות אינו באמירה בלבד. אבל בני ישראל בעצמותם הם עדים על הקב"ה".

והדברים מתבארים בשני אופנים, זה לפנים מזה.

ראשית, כוונת הדברים, שתהליכי הגאולה שעוברים ישראל ביציאת מצרים מגלים לעולם כולו את גבורת ה' ומלכותו ומהווים עדות שה' ברא שמים וארץ. נמצא שבאופן מיוחד המפגש עם עם ישראל הוא עצמו עדות על ה', ולכן לא רק שאנו מעידים על ה' אלא עצם מציאותנו מהווה עדות על ה'.

שנית, מכוח יציאת מצרים הולכים ומתעלים בני ישראל למדרגת חיים שהיא למעלה מהטבע, שהיא למעלה מהמציאות הרגילה, ולכן הם מהווים עדות לשבת שאף היא למעלה מן הטבע והיא מעין עולם הבא, וכפי שהוסבר שרק מי ששייך בעולם התכלית בעולם של שבת יכול להעיד עליה⁴⁴.

40. "שפת אמת" שמות תרנ"ח ד"ה "במד", סוף התורה שהובאה לעיל. 41. "שפת אמת" ואתחנן תרנ"ג

ד"ה "בפס". 42. עיין גם יתרו תרנ"ו ד"ה "בפס"; יתרו תר"ס ד"ה "אנכי". 43. זכור תרנ"ד ד"ה "והנה".

44. עוד בעניין שבת ועדות עיין "שפת אמת" שבת הגדול תרמ"א ד"ה "העניין"; פסח תרנ"ז ד"ה "גם"; בא תרס"ד ד"ה "ונקראו".

ג. יציאת מצרים היא ע"י ה' ולא ע"י מלאך ועניין שהשבת למעלה מהבריאה

ויש להרחיב ולהסביר ביתר פירוט מדוע רק לאחר יציאת מצרים אנו יכולים להיות שייכים בשבת.

ההבדל המהותי שבין השבת לימי המעשה נובע מפני שבששה ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, אך השבת היא למעלה מכך, היא למעלה מהבריאה ובעצם מי שנמצא בתוך הטבע כלל לא יכול להיות לו חלק בה.

"העניין הוא כי ששת ימים עשה ה' שמים וארץ. א"כ כל מעשה בראשית בכוח הששת ימים ושבת למעלה מכל הבריאה. אם כן איך יוכל אדם נברא להיות לו חלק בשבת"⁴⁵.

נמצא שכדי להיות שייכים אל השבת צריכים אף אנו להיות למעלה מן הבריאה. "ורק ביציאת מצרים ניתן לבני ישראל ההנהגה למעלה מן הטבע שהרי ביטל הקב"ה הטבע בעבורנו ולכן יש לנו חלק בשבת קודש"⁴⁶.

לכן רק לאחר יציאת מצרים ומכוחה, שהתעלינו מן הטבע, יכולים אנו להיות שייכים לשבת ולקבלה ומובן מדוע השבת היא זכר ליציאת מצרים⁴⁷.

ואמנם יש לדון במשמעות העובדה שיצאנו ממצרים באופן ניסי ובדרך של ביטול הטבע, שהרי אפשר היה שנצא ממצרים אף בדרך הטבע, ובפרט שכך דרכו של עולם שעמים קמים ונופלים, עבדים מורדים באדוניהם וכיו"ב וממילא היינו יוצאים ממצרים. וכפי שאנו משבחים בהגדה של פסח ואומרים "אני ולא מלאך", כלומר השבח הוא שהיציאה היתה בהנהגה נסית מאת ה' ולא הנהגה שבה יצאנו במדרגה של מלאך, מדרגה של הנהגה טבעית.

הסיבה לכך היא שאם היינו יוצאים ממצרים בדרך הטבע, עדיין היינו משועבדים לעולם החומר. אך כאשר ה' בעצמו גואלנו, הגאולה מופיעה במדרגה עליונה יותר, ומשום כך בעת היציאה אנו משתחררים אף מן השעבוד לחומר וה' מוסר לנו את אותה ההנהגה העליונה שהתגלתה בעת היציאה.

הנהגה עליונה זו שנמסרה לנו היא הנהגת השבת, וכפי שהסביר ה'שפת אמת⁴⁸: "...שיש הנהגה על פי הטבע, וה' יתברך בחר לבני ישראל ההנהגה שלמעלה מהטבע. והוא הנהגתו בשבת קודש. כי בימי המעשה הוא על ידי צמצומים בעשייה ובטבע ועל

45. "שפת אמת" ואתחנן תרנ"ג ד"ה "בפס" (תחילת התורה שהובאה לעיל). 46. שם. 47. יעויין גם: "...שיום השבת אינו מסתיר לבני ישראל כי הוא בעצמו זכר ליציאת מצרים ואין בו הסתר מצד הטבע. ולכן זכו בני ישראל לשבת אחר יציאת מצרים. כיון שנתעלו לבחינת חירות למעלה מן הזמן והטבע. לכן מוכנים אל השבת שיש בו הארה למעלה מן הטבע וששת ימי המעשה הם בזמן וטבע והשבת למעלה מזה" ("שפת אמת" בא תרנ"ה ד"ה "בפרשת"). 48. שבת הגדול תרמ"ט ד"ה "בעניין".

ידי מלאכים. ובשבת קודש הוא הנהגה עליונה. ויציאת מצרים היה ע"י הקב"ה בעצמו – אני ולא מלאך. והוא בחינת השבת... **לכן שבת קודש הוא זכר ליציאת מצרים**⁴⁹. ימי המעשה קשורים למדרגה הטבעית. הבריאה היא הופעה מתוך צמצומים רבים והנהגה המסורה למלאכים, כלומר הנהגה של שליחי ה' אך לא הנהגה ישירה מאת ה', ואילו השבת, שאיננה חלק מן הבריאה, שבה אין צמצומים, היא גילוי של הנהגה עליונה.

ביציאת מצרים א"כ מתבררות השייכות וההתאמה שבין ישראל לשבת. כשם שהשבת היא למעלה מהטבע כך ישראל הם למעלה מהטבע, כך הנהגתם היא הנהגה עליונה ומשום כך מהווה השבת זכר ליציאת מצרים.

ד. שתי בחינות של שבת

לכאורה ניתן להקשות: כפי שהתברר לעיל, כבר במצרים שמרו ישראל את השבת! ועוד שדווקא בזכות שמירת השבת זכו להיגאל! א"כ רואים אנו שהשייכות לשבת החלה עוד לפני יציאת מצרים ומדוע לומר א"כ שרק מכוח יציאת מצרים זכינו לשבת? עונה ה'שפת אמת'⁵⁰ שאכן ישנן שתי בחינות של שבת, זו שטרם יציאת מצרים וזו שלאחר יציאת מצרים.

הבחינה הראשונה של שבת היא למי שבמהלך חייו הוא עבד, הוא משועבד בגשמיות ובשבת יש לו מנוחה וחירות מהם וע"י כך יכול לקבל עליו בשבת עול מלכות שמים. אולם ישנה בחינה שנייה עליונה יותר של שבת. שבת למי שכבר זכה לקבל על עצמו עול מלכות שמים ומנוחתו בשבת היא להוסיף ולעבוד את ה' באהבה.

כל עוד היינו עבדים במצרים יכולנו להיפגש עם השבת רק בבחינתה הראשונה, אך לאחר יציאת מצרים זכינו למדרגה השנייה של השבת.

ישנה מדרגה שבה אנו עסוקים במלחמה עם הרע, עם הרצון להשתחרר מהיצר, לצאת מכל המחשכים וכיו"ב, במדרגה זו השבת היא מנוחה מאותה מלחמה, במדרגה זו בשבת זוכים לצאת מן הרע ולצאת אל החירות מכל סטרא אחרא. אך ישנה מדרגה שכבר השתחרר האדם מכל המיצרים והשעבודים והוא כבר נכנס תחת עול מלכות שמים, במדרגה זו השבת היא עליונה יותר, השבת היא מדרגה של עבודה מאהבה, מדרגה שבה זוכים לא רק לסור מן הרע אלא עיקרה בקבלה של שערי הקדושה, בירידת הנשמה היתירה.

מתוך כך אפשר להבין מה פעלה יציאת מצרים על השבת עצמה. בעקבות היציאה אנו

49. עיין גם שבת הגדול תר"ס ד"ה "כתיב". 50. ע"פ שבת הגדול תרל"ד ד"ה "בעניין", ושם תרל"ז ד"ה "שבת"; עיין גם בא תרמ"ב ד"ה "במד".

חושפים מדרגה חדשה של שבת עד שאפשר לומר שהשבת הולכת ומתגדלת בעקבות יציאת מצרים וזהו טעם קריאת שם השבת שלפני פסח 'שבת הגדול'. לאור זאת אפשר להבין בצורה פנימית יותר את האמור לעיל, כי בשבת מתגלה הנהגה שלמעלה מהטבע, שאמנם מיד לאחר גמר בריאת שמים וארץ היתה שבת לכולם, אך שבת זו היתה רק בבחינת "השביתה וביטול של הנהגת הטבע"⁵¹, אבל המכוון היה שתגלה מדרגה עליונה יותר "כדי שיתגלה הנהגה עליונה שלמעלה מן הטבע", ובחינה זו היא זאת שמתגלה רק לבני ישראל לאחר יציאת מצרים, שיצאנו מהנהגת הטבע להימשך אחר הנהגה עליונה. מדרגה זו היא פנימיותה של השבת ולכן מובן מדוע אנו אומרים כי השבת מתגדלת עם יציאת מצרים.

ה. בשבת מתעוררת יציאת מצרים – מתעוררת גאולה

כיוון הסבר מרכזי נוסף שהובא במקומות רבים בדברי ה'שפת אמת' להבנת עניין השבת כ"זכר ליציאת מצרים" הוא שבשבת עצמה מתעוררת בחינה של גאולה. ולמשל⁵²: "ובשבת מתעורר יציאת מצרים כמו שאומרים זכר ליציאת מצרים"⁵³. משמעות הדבר כי הקשר שבין יציאת מצרים לשבת איננו רק קשר של עבר (=מדוע זכינו לשבת מכוח היציאה) אלא קשר של הווה, שבשבת מתעוררת יציאת מצרים, וצריך לברר כיצד ומדוע בכל שבת מתעוררת ומתגלה יציאת מצרים. ואמנם מדברי הפס' בפרשת ואתחנן אפשר להבין כי השבת היא רק טעם לעצם הצינוי – "על כן צורך", אך מלשון הזכרת יציאת מצרים שבקידוש – "זכר ליציאת מצרים", מובן שהשבת עצמה היא זכר ליציאה, כלומר שבה מתגלה בחינה של גאולה.

51. שבת הגדול תרנ"ג ד"ה "במד". 52. בא תרל"ה ד"ה "הרב". 53. וכן במקומות נוספים: "כי שבתות וימים טובים הם בעצמם זכר ליציאת מצרים ונתעורר בהם גאולת מצרים בלי עובדא" (בא תר"ן ד"ה "בפס"); "לכן בשבת קודש מתעורר גאולה" (ויגש תרל"ו ד"ה "בזמר"); "שיש בחינת גאולה בכל שבת ושבת" (ויגש תרנ"ט ד"ה "בפס"); ואתחנן תרל"ד ד"ה "ומה"; ועוד.

בכל שבת מתחדש מעשה בראשית

ונראה לבאר משמעות ב' בחינות השבת (זיכרון למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים), דזיכרון למעשה בראשית עניינו ע"פ מה שכתב האור החיים הקדוש בפרשת ויכולו, שהקב"ה ברא את העולם לשישה ימים בלבד ולא נתן כוח בבריאה להתקיים יותר מזה, ובעצם כעבור שישה ימים צריך העולם לחזור לתוהו ובוהו, אלא שהשבת היא הנותנת כוח חדש בבריאה להתקיים שישה ימים נוספים, וכך הוא בכל שבוע ושבוע דקים הבריאה הוא מכוח השבת. ומבאר דכוח השבת לקיים את הבריאה הוא רק ע"י שיש שומר שבת בעולם, ובכל הדורות מיום ברוא ה' האדם היה לכל הפחות צדיק אחד שומר שבת בעולם, ולולא זאת לא היתה הבריאה יכולה להתקיים. וזהו עניין זיכרון למעשה בראשית, שכל שבת היא זיכרון למעשה בראשית, כי בכל שבת מתחדש באמת מעשה בראשית, ועי"ז יש בשבת כוח התחדשות הבריאה. ועל דרך זו יש לבאר שהשבת היא זכר ליציאת מצרים, ע"פ מה שכתב האור החיים הקדוש על הפס' "א-ל מוציאם ממצרים" שלא אמר א-ל הוציאם ממצרים לשון עבר אלא מוציאם ממצרים בלשון הווה, וכתב שבכל ליל פסח מתחדשת בעם בני ישראל בחינת יציאת מצרים, והוא אומרו א-ל מוציאם, כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר. והיינו שיציאת מצרים אינה עניין חד פעמי, אלא עניין נצחי ההוה תמיד בכל שנה ושנה. ועל יסוד זה שיציאת מצרים היא עניין נצחי יש לומר שגם בכל שבת ושבת וגם בכל יום ויום מתעוררות בחינות שונות של יציאת מצרים, כדאיתא בספרים הקדושים שחמישים פעמים נאמרה יציאת מצרים בתורה, ומרומז בזה חמישים בחינות שונות של יציאת מצרים. יש בחינת יציאת מצרים מתעוררת בליל פסח, ויש בחינת יציאת מצרים מתעוררת בכל שבת ושבת והיינו טעמא דהשבת היא זכר ליציאת מצרים... ועפ"ז מתבאר מאמר חז"ל - "השבת מביאה גאולה לעולם", שלכאורה מה עניין גאולה לשבת, אלא מפני שהשבת היא זכר ליציאת מצרים, שמתעוררת בה בחינת יציאת מצרים ויהודי יוצא בה משיא החשכות לגאולת הנפש, ע"כ אמרו שהשבת מביאה גאולה לעולם.

ר' שלום נח ברזובסקי "נתיבות שלום" - 'נועם שבת' מאמר שנים עשר